

OPLEGNOTITIE bij Beleidsnotitie Archeologie gemeente Bergen nh 2013

Steller: Boukje Detmar

d.d.: 5 februari 2013

Naar aanleiding van vragen uit de Algemene Raadscommissie d.d. 17 februari van fractie Gemeentebelangen (zwart) de volgende:

- antwoorden (blauw)
- wijzigingen in de Beleidsnotitie Archeologie (rood)

p. 4

-‘In deze notitie informeren we u...’

Is dit nu een beleidsnota of een voorlichtingsbrochure?

-Ontbreekt: reden om deze nota te schrijven, nl. a) Wet Malta, b) Verplichte opname archeologie in bestemmingsplannen. (Staat pas terloops op p. 10.)

- ‘... als een van de eerste gemeenten in Noord-Holland ...’ Hoe zit het dan in de gemeenten met een eigen of regionale archeologische dienst, zoals Amsterdam, Haarlem, Velsen, Zaanstad, Hoorn en Alkmaar?

-Het gaat om een publieksvriendelijke beleidsnotitie. Het beleid loopt al. De raad onderschrijft het met deze notitie, die ook ingezet kan worden om burgers en gemeentemedewerkers helderheid te verschaffen over dit lastige en relatief onbekende onderwerp.

-De wetgeving rond de bestemmingsplannen staat ook in de inleiding genoemd.

-Ondanks de aanwezigheid van grotere gemeenten met eigen archeologische diensten was Bergen echt één van de eerste gemeenten die de archeologie onderbouwd vertaalde naar de bestemmingsplannen.

p. 5

De definitie is in zoverre toereikend, dat het gaat om het *object* van onderzoek. Er is echter ook een *algemeen vakmatige* betekenis van het woord ‘archeologie’.

Ter vergelijking: het bouwen van een schip is de praktijk, de scheepsbouw is de meer abstracte, algemene omschrijving van het vak en de bedrijfstak.

‘Archeologie ... eindigt een paar decennia geleden ...’ De moderne archeoloog spit óók in de vuilnisbelt van vorig jaar. Tijdens het laatste archeologisch congres de Reuvensdagen werden onder meer verhalen verteld over onderzoek in de kruipruimte van een voormalig schoolgebouw en een speurtocht naar de resten van een ongeluk met een vrachtwagen vol coca cola-flesjes langs een snelweg!

Het ‘eindigen’ is verwijderd en er is toegevoegd dat archeologie ook in onze huidige tijd speelt.

p. 6

1. Haakwallen: deze zijn een bijzondere vorm van de algemeen voorkomende *strandwallen*, en vormen de ondergrond van Bergen, Schoorl, Groet en Hargen. De zuidelijk gelegen dorpen in de gemeente, van Wimmenum tot en met Egmond Binnen liggen op ‘gewone’ strandwallen.

Toegevoegd: **bijzondere vorm**

2. De aanduiding 'in de polders' is een wat verwarrende en historisch niet geheel juiste term: beter zou zijn 'in het agrarisch (landelijk) buitengebied'.

Gewijzigd

3. Geesten: deze term heeft twee betekenissen. Ten eerste die van *geestgronden* oftewel het gehele bewoonde en bebouwde gebied op de strandwallen. Ten tweede die van specifieke oude akkercomplexen bij een nederzetting, meestal herkenbaar aan de ronde of ovale vorm. Van de laatste zijn in de gemeente Bergen bewaard: de geest van Wimmenum, de geest van Oudburg (= de Vinkenkrocht), Zanegeest en de Hargergeest; ze zijn vermoedelijk laatmiddeleeuws. Het is verder verstandiger om niet te spreken van 'hoogtes in het landschap', omdat het daarbij ook om kleiruggen kan gaan, en die worden nooit met de term 'geest' aangeduid.

Zowel tweedeling als opmerking over hoogtes verwerkt.

4. Oude kernen: er is nergens in de huidige gemeente Bergen sprake geweest van echte dorpskernen vóór de 18de eeuw. Enige uitzondering is Egmond aan Zee. De rest bestond uit verspreide bebouwing. Om de kerken was een kleine ring van huizen, dat vormde het hele 'dorp'.

Veranderd in Nederzettingen, is algemener

5. Egmond slot en abdij: de locatie van het Abtshuis is exact bekend, nl. ter plaatse van het gasbehandelingsstation aan de Kleiweg. Destijds zijn er 13de-eeuwse kloostermoppen gevonden, maar waar die gebleven zijn is onbekend. Het was een bakstenen huis, wat in die tijd natuurlijk zeldzaam was, maar die 'kasteelachtige vorm' is echt teveel eer!

Die locatie lijkt bekend, maar die is niet 100% zeker. Gezien het feit dat de abdij ook een kastelein had in Hargen en dat het abtshuis waarschijnlijk een gracht had, lijkt het legitiem om het huis 'kasteelachtig' te noemen. Een stenen huis met singel dekt waarschijnlijk meer de lading; dat laatste aangepast

6. Naast de abdij van Egmond was het vooral de graaf van Holland die dijken liet aanleggen, van de dijk van Bergen naar Alkmaar (Kogendijk-Rekerdijk) in de vroege 13de tot de eerste Hondsbossche Zeewering in de 15de eeuw.

Toegevoegd

7. Buitenplaatsen dateren niet uit de middeleeuwen, maar op z'n vroegst uit de 16de eeuw. De sloop vloeide niet voort uit de (vermeende) economische malaise in de 18de eeuw, maar in die van de periode 1815-1860. Janswerf is (net als het Abtshuis) eigenlijk geen buitenplaats, maar een gewoon stenen huis dat tot tijdelijk verblijf van de heer Jan van Bergen diende. Bij de buitenplaatsententoonstelling in het Sterkenhuis in 2012 zijn ze overigens wel meegerekend. De complete lijst bestaat verder uit, van noord naar zuid: Jachtlust, Hazendaal en Poelenburgh onder Schoorl, Craeneberch, Maesdammerhof, Out Heerenhuys, Hof te Bergen (Oude Hof), Rampenbosch en Woud en Duin onder Bergen, alsmede Schuilenburg, Tijdverdrif en Waterrijk onder Egmond. Alleen Oude Hof, Schuilenburg en Waterrijk zijn nog bewaard gebleven.

Aangepast wat betreft middeleeuwen

8. Molens: de termen 'polderwindmolens' en 'windpoldermolens' zijn wel *erg* ongebruikelijk. De vakterm is gewoon 'poldermolen'. De omschrijving 'droogmaling van polders' is ongelukkig gekozen.

Molens zijn in de eerste plaats gebouwd om het water sneller van het land weg te kunnen krijgen, en pas veel later toegepast voor het droogmalen van meren en plassen. Dat laatste is het geval met de Berger- en Egmondermeer (1564-65).

Aangepast

De juiste naam van de genoemde polder is 'Verenigde Harger- en Pettemerpolder'. Of daar de eerst vermelde poldermolen van Nederland (1407) stond is in het geheel niet bewezen. Het was 'in de omgeving van Alkmaar', maar andere kandidaten zijn een poldertje in Geestmerambacht of het Molenland in de Egmondermeer.

Aangepast

9. Sporen van de Engels-Russische invasie: In 1795 werd Nederland geen onderdeel van het Franse Rijk (dat bestond niet meer, het was een republiek geworden), maar een zelfstandige staat met een eerste democratisch gekozen volksvertegenwoordiging en een eerste Grondwet (1798). De invasie was in zoverre onverwachts, omdat deze erg laat in het seizoen plaatsvond en ook door de coalitietroepen slecht was voorbereid. Men had b.v. geen stafkaarten, en hield geen rekening met het natte milieu. Daarnaast verlangde de bevolking niet naar de terugkeer van het oude regime en bleef de verwachte opstand uit.

Aangepast wat betreft staatsvorm

Voor Bergen zijn twee plekken specifiek van belang: het Russenmonument (op een massagraf van Russische soldaten, gesneuveld bij de eerste slag van 19 september 1799) en het Russenduin (opgestoven op een massagraf van Russen, gesneuveld bij de tweede slag van 2 oktober 1799). Verder zijn er namen als Russengat, Fransche Steeg en Franschman.

Toegevoegd

De 'Franse' soldaat die twee jaar geleden is gevonden was toch ècht een Engelsman!

[Hier wordt een andere soldaat bedoeld, gevonden op in de nota genoemde locatie; een Fransman .](#)

Tenslotte: pas in 1810 werd Nederland onderdeel van Frankrijk, dat toen een keizerrijk was geworden onder Napoleon. Zoals bekend heeft dat drie jaar geduurd.

10. De duinen: er zijn 100 jaar geleden al vondsten gedaan van vroegmiddeleeuws aardewerk in het Pirolavlak (collectie Sterkenhuis). Ook op het strand zijn (bij kustafslag) vondsten gedaan. In vlakke gedeelten, waar het jonge duinzand maar in een dun laagje op het oude zand ligt, is de archeologische verwachting hoger dan in de hoge jonge duinen zelf. Daarbij vallen behalve het Pirolavlak ook te noemen: het Groeneveld achter Schoorl, het Uilenvangervlak, de Verbrande Pan en de duinlandjes rond Egmond (door PWN gekarteerd). De jonge duinen in de gemeente Bergen dateren uit de periode 1200-1600, met plaatselijk verstuingen van recenter tijd.

[We weten nu dat er millennia lang stuiffasen zijn geweest. Op basis van onderzoeken langs de kust houden we rekening met archeologie onder 4 m + NAP \(onder meer op basis van waarnemingen van Wim Bosman ex-stadsarcheoloog van Velsen\). Wel kunnen hoger waardevolle resten uit jongere perioden voorkomen, zoals van de proefstelling betonconstructie uit 1891-1892 in de duinen bij](#)

Schoorl (precieze locatie is niet bekend, zie p. 87 Stelling van Amsterdam Harnas voor de hoofdstad) en van de Atlantikwall.

Aangepast op middeleeuwse vondsten en NAP

p. 7, 1.3

Verwijzing ontbreekt naar (gemeentelijke!) archeologische collectie Sterkenhuis en die in het Provinciaal depot voor bodemvondsten (wel terloops genoemd op p. 16).

Deze diensten zijn toegevoegd.

p. 8, 1.6

Waartoe worden de monumenten als Adelbertusakker, Slotruïne en middeleeuwse dijkjes gerekend als het geen 'archeologische monumenten' zijn?

Dit zijn beschermde (Provinciale- of Rijks-) gebouwde monumenten. Deze zijn naar verwachting ook archeologisch interessant, maar officiële door het rijk aangewezen archeologische monumenten kennen wij in onze gemeente niet.

p. 13

S 18/15: Hoe weet men dat de tufstenen kerk 'vervallen' was? Hij is gewoon vervangen door een bakstenen gebouw.

Gewijzigd

S 13/14: Er zijn tenminste twee oudere vondsten van het kerkterrein: tufstenen funderingsresten en een boorkern met Pingsdorfscherf, beide uit de 12de eeuw.

De hier genoemde vondsten dateren uit de dertiende eeuw, maar er zijn ook oudere vondsten op het terrein. Op dit laatste punt aangepast.

S 19: De hoge jonge duinen zijn (zie boven) ontstaan in de periode 1200-1600. Vóór die tijd is er o.m. bij Egmond wel sprake geweest van plaatselijke verstuiving.

Aangepast

S 12: Veen bestaat niet uit 'vergane plantenresten', want dan zou er door oxydatie niets van over zijn. De resten zijn bij gebrek aan zuurstof juist *niet of slechts gedeeltelijk vergaan*. Gebruik van veen als brandstof (= turf) was in de Bronstijd misschien al gebruikelijk, maar is pas voor de IJzertijd, Romeinse tijd en middeleeuwen echt gedocumenteerd.

Gewijzigd

p. 14, 3.2 en 3.4

Waarom wordt hier gesteld dat wegens ‘het maatschappelijk draagvlak’ niet elke ruimtelijke ontwikkeling met een verplicht onderzoek hoeft te worden belast? Dat is toch gewoon een wettelijk voorschrift?

De wet schrijft voor dat er ‘rekening moet worden gehouden met archeologie’ Het is der gemeente om in te vullen op welke wijze dat gebeurt. Daarbij wordt ook de belasting voor de verstoorder (burger, ontwikkelaar en gemeente zelf) afgewogen. De ene gemeente eist bijna nooit onderzoek, de andere regelmatig. Gemeente Bergen zit op een gemiddelde.

Waarom wordt het verbod op metaaldetectie niet uitgebreid?

Metaaldetectie (überhaupt betreden van het onderzoeksterrein) is al verboden tijdens een opgraving.

Een algemeen verbod zou in de APV moeten worden opgenomen. Echter, via de WABO is landelijk geregeld dat het in de monumentenwet verboden ‘graven naar schatten’ een economisch delict is. Daarop zou gehandhaafd kunnen worden.

p. 18

De organisatie ‘Oud Egmond’ bestaat voor zover ik weet niet. Wel de Stichting Historisch Egmond. Maar noem dan óók de HVB en Scoronlo.

Het gaat alleen om verenigingen die zich actief bezighouden met archeologie. (naam aangepast)

p. 18-19

Waarom worden de bevoegdheden m.b.t. de archeologische monumentenzorg gedelegeerd aan een niet-gekwalificeerd ambtenaar, i.p.v. een deskundige? Vgl. regeling archiefinspectie!

Vanwege het feit dat we een kleine gemeente zijn delen we een regio-archeoloog met andere kleine gemeenten. Dit is de wettelijk vereiste deskundige, alle besluiten worden eerst inhoudelijk door haar getoetst. Het mandaat naar de afdeling ontwikkeling is vervolgens puur praktisch: gemeente tekent als bevoegd gezag voor bijvoorbeeld PvE's : dit hoeft dan niet elke keer naar het college.

Opsomming is zeer onvolledig. Onder 5.2 noemen: metaaldetectie; onder 5.3: Erfgoedinspectie; 5.4 ontbreekt geheel; onder 5.5 noemen: provinciaal depot voor bodemvondsten in Wormer; toevoegen aan lijst: Archeologische Dienst gemeente Alkmaar (zou rol kunnen spelen in regionale opzet, zoals in Hoorn) en collectie Sterkenhuis (vondsten en documentatie vanaf 1903!).

Aangepast

Bijlage 1

Bevat veel lacunes (zie aparte lijst), moet in ieder geval worden bijgewerkt o.g.v. Bestemmingsplan landelijk gebied noord en Cultuurhistorische effectrapportage PWN-terreinen Egmond Binnen.

In hoeverre kan kaart als ‘dynamisch document’ worden gebruikt? (Op p. 15 staat iets over het streven tot actualiseren, ‘in ieder geval ongeveer elke vijf jaar’; de huidige kaart is van 2006, gezien de vele lacunes zou deze per direct moeten worden aangepast.)

Voornaamste ontbrekende archeologisch potentieel rijke plekken:

- Abtshuis bij Hargen.
- Terrein achter Peecklaan Schoorl (opgenomen in BP Landelijk Gebied Noord).
- Terrein stenen huis bij omleiding N 9 (idem).
- Baakmeergeest.
- Bergerbos bewesten Jan Willemlaan, met o.a. 'Out Heerenhuys'.
- Zeereep (geeft sporen bloot bij kustafslag).
- Vlakke terreinen (Pirolavlak, Uilenvangersvlak, Verbrande Pan, Duinlandjes PWN).
- CHER-terreinen bewesten Egmond Binnen (opgenomen in planvorming PWN).

[Bij actualisatie van de basis-beleidskaart , 2013, worden genoemde plekken onderzocht.](#)

Bijlage 3

Kan vervallen. De meeste 'ambities' hebben weinig met archeologie te maken of hebben onjuiste premissen (zie aparte lijst). Op ten minste twee punten, aanleg nieuwe landgoederen en ontwikkeling Hondsbossche Zeewering, is de lijst al door het nieuwe beleid ingehaald.

'Bergen Lusthof' is geen gemeentelijk document, maar is ons aangeboden door de provincie. Het is een matig stuk en te weinig bruikbaar in specifieke gevallen. De genoemde 'beleidsambities' hebben weinig met archeologie te maken en zijn (zie algemene opmerkingen) op enkele punten alweer achterhaald.

Punt 1: Onder 19de-eeuwse bebouwing is niet specifiek iets bijzonders te vinden. Veel beter is het om uit te gaan van de bebouwing op 17de-eeuwse kaarten; die is in het buitengebied in de 19de eeuw dikwijls verlaten door de trek naar de groeiende dorpskernen, maar is als 'ledige erven' interessant omdat ze een voortzetting kan zijn van de laatmiddeleeuwse huisplaatsen.

Punt 2: Natuurlijk heeft men al in de prehistorie op de strandwallen gewoond, maar het interessantst zijn waarschijnlijk de randen, dus tegen de lagere poldergebieden aan. Voorbeeld is het grafveldje dat ooit aan de Oosterdijk is aangetroffen (urn in collectie Sterkenhuis). Door vernatting van het milieu in de laat-Romeinse tijd zijn deze randen verlaten, maar omdat ze daarna met klei zijn overdekt en nog steeds relatief vochtig zijn, is de kans op archeologische vondsten daar groter dan op de hoge en droge strandwallen zelf, waar alle organische materiaal is vergaan.

Punt 3 en 4: Achterhaalde ideeën!

Punt 5: Overbodig, dat is nu juist een van de voornaamste redenen waarom deze nota is geschreven.

Punt 6: De archeologische collectie van het Sterkenhuis geeft een overzicht van potten en pannen van gewone mannen en vrouwen uit de periode 1100-1900, dus niet alleen van de elite!

Eens, vervalt